

Доктор архітектури, професор О.С. Слепцов,
завідувач кафедри основ архітектури та архітектурного проектування
Київського національного університету будівництва та архітектури.

АРХІТЕКТУРА ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМУ: ВІД ЗАДУМУ ДО ВТІЛЕННЯ

Описано матеріал, який розглянуто в книзі «Архітектура православного храму: від задуму до втілення» та викладено основні й ключові моменти кожної із частин книги.

Ключові слова: церква, православний храм, храмобудування, архітектурно-художній образ храму.

Книга [1] (див. обкладинку на рис. 1) складається зі вступу, трьох частин з двома розділами в кожній, висновків, термінологічного словника та списку використаної літератури.

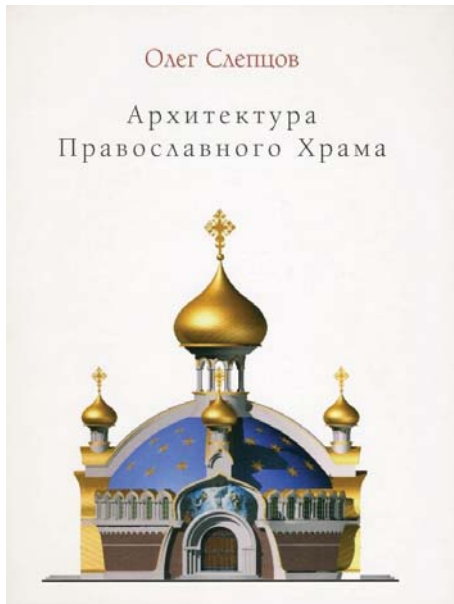

Рис.1 Обкладинка книги «Архітектура православного храму: від задуму до втілення»

Книга для архітекторів про архітектуру православного храму - *від задуму - до втілення* - містить обширну, багато ілюстровану інформацію історико-

культурного, релігійного і професійного характеру. Це пояснюється тим, що храм не розглядається як утилітарний простір, організований набором конструктивних елементів: стін, колон, арок, склепінь, просторових структур і оболонки, що визначаються нормами проектування. Читачеві розкривається глибинна основа православного храму, його ідеологія, символіка (що відрізняється від інших християнських споруд), особливості його архітектурно-художньої образності.

Частина перша - Історичні основи православного храму.

У першому розділі - *становлення православного храму* - розкриваються релігійні та культурно-історичні основи виникнення і становлення православного храму від епохи раннього християнства до повної перемоги нової релігії на просторі Римської і Східно-Римської (Візантійської) імперії. Ілюстративний ряд відображає етапи розвитку та архітектурно-конструктивні особливості православних храмів від ранньохристиянських до архітектурних шедеврів на території Візантійської імперії періоду її розквіту. Наводяться основні особливості архітектури православних храмів Вірменії, Грузії, Греції, Кіпру, Болгарії, Валахії, Молдавії, Сербії та Македонії.

Розділ - *основні віхи історії православ'я в Україні* показує, що з виникненням Київської Русі та прийняттям православ'я в X ст. Київська Русь стає оплотом православ'я серед східно-слов'янських народів. Архітектура храмів, спочатку сприйняла візантійські риси, поступово набуває свою національну індивідуальність та унікальність, що відображала особливості художнього менталітету талановитих місцевих архітекторів і будівельників. У цей період були побудовані такі святині православ'я як Десятинна церква і Собор св. Софії в Києві, храми Чернігова, Великого Новгороду, Володимира-Волинського та ін. Приклади чудовою храмовою архітектурою Київської Русі представлені в ілюстраціях.

Період татаро-монгольської навали надовго затримав, але не зруйнував основи православної самосвідомості населення та церковної ієрархії. Велику роль у збереженні православної культури відіграли монастирі. Незважаючи на несприятливі історичні процеси, будівництво православних храмів відроджується. Цьому сприяла діяльність П.Могили, при якому була відремонтована Св.Софії, відновлені Трьохсвятительська церква і церква Спаса-на-Берестові у Києві. При гетьмані І.Мазепі зводяться нові церкви у Глухові, Лубнах, Дігтярях, відновлюються монастирі.

Навіть тоді, коли Українська церква, в рамках Російської імперії, втратила самостійність, будівництво храмів в Україні тривало. XVIII-XIX ст. були відзначені будівництвом Андріївської церкви в Києві, Спасо-Преображенського собору в Одесі, Свято-Преображенського - в Юзівці, Успенського собору та

церкви Великомучениці Варвари у Почаївській лаврі. Споруджується величний Володимирський собор у Києві.

Драматична епоха антирелігійної пропаганди, закриття та руйнування храмів і монастирів у колишньому СРСР (вона тривала з невеликою перервою з 1917 і до кінця 60-х рр.), Незліченний завдала шкоди не тільки релігійним діячам всіх рангів і віруючому населенню, але й унікальною церковній архітектурі, прославила Київську Русь і Україну. У розділі наводиться перелік втрат православних церков, соборів, монастирів, багато з яких були архітектурними та історико-культурними пам'ятками. Перелік доповнюється ілюстраціями.

З того моменту, коли Україна стала суверенною демократичною державою, відродилося релігійне життя і релігійне будівництво - реставрація, реконструкція і широке нове будівництво православних споруд.

За період з 1990 по 2010 рр.. були відтворені Київські православні святині - Михайлівський Золотоверхий собор, Успенський собор Києво-Печерської лаври, храм Різдва Христового (Шевченківська церква) на Подолі, церква Богородиці Пирогощі та ін Відновлено собори в Одесі, Дніпропетровську, Донецьку і побудовані нові - у Запоріжжі, Полтаві, Кривому Розі та ін містах.

Частина друга - Символи та архітектура.

У першому розділі - *православний храм - Дім Божий*. - детально розглядається символічна основа архітектури православного храму. Показано, що в архітектурі храму немає нічого випадкового. Всі архітектурні деталі, внутрішня обробка, розпису інтер'єру, церковне начиння обумовлені символічним значенням храму як підносить віруючих Будинки Божіого та вимогами літургійної служби.

Автором визначено вплив православних символів на архітектурно-художні елементи храму.

Ілюстративний ряд представляє типи, архітектурно-конструктивні особливості та художні образи храмів України; конструктивне і композиційне значення в архітектурі храмів і храмових ансамблів дзвіниць і дзвіниць.

У другому розділі - *у пошуках архітектурно-художнього образу* - показано, що канонічні обмеження значно ускладнюють задачу архітектора у вираженні своєї творчої індивідуальності. На основі власного практичного досвіду проектування сакральних будівель і споруд сформульовано основні положення, які можуть дати архітектору свободу самовираження в рамках церковних канонів. Це

- спадкоємність, розміщення на ділянці, функціональна схема, планувальна і композиційна варіантність, використання досягнень сучасної будівельної науки, техніки та матеріалів. А також такі складові архітектурно-

художньої самобутності як простота і цілісність пропорцій, монументальність, пластика фасадів, орнамент, колір, інтер'єр.

Умови для різноманітності і свободи творчих рішень архітектора створюються також при проектуванні храмових комплексів, що включають недільні школи, благодійні, житлові та допоміжні споруди. Ці розвинені об'ємно-просторові і функціонально-планувальні структури стають центром духовного і культурного життя віруючих.

Частина третя - Храми української православної церкви.

У першому розділі - *містобудівні особливості розміщення православних будівель і споруд* - розглядаються історичні та сучасні фактори, що впливають на розміщення. Історично, храм, церква завжди домінували в забудові малоповерхових поселень і розміщувалися в найбільш виражених природно-естетичних умовах.

У великих багатоповерхових містах, особливо, з сучасною висотною забудовою, храму відводиться роль композиційного центру в різних планувальних утвореннях (від центру міста до житлових районів і мікрорайонів) на основі гармонійного контрасту. Особливості розміщення, функція і статус визначають і функціональне зонування території храму або храмового комплексу, яка може представляти розвинену функціонально-планувальну структуру. Розділ ілюстрований принциповими схемами.

Другий розділ третьої частини - *досвід проектування та втілення* - підсумовує основні цілі та завдання створення архітектурно-художнього образу сучасного Православного храму. Це авторське кредо відображено в його проектах. З числа виконаних автором робіт (повний список яких додається) представлені основні архітектурно-планувальні та конструктивні характеристики спроектованих, побудованих і споруджуваних православних храмів. Всі вони різні, несхожі один на одного не тільки за формою, художньому образу чи обсягу, а й функціонального наповнення - від маленької каплички, церкви, парафіяльного храму - до кафедрального собору, духовно-просвітницького комплексу та монастиря.

Вони розміщені як в урбанізованому міській, так і в мальовничому природному середовищу.

На основі реального і духовного досвіду сакрального проектування автором розроблена також оригінальна творча концепція православного «Храму Світла».

Розділ ілюстрований архітектурними кресленнями та схемами, фотографіями будівель та інтер'єрів, фото з натури.

Книга дає досить повне уявлення про історію та розвиток будівництва сакральних споруд в Україні з часів Київської Русі і до наших днів; розкриває

всі складнощі та особливості цього виду архітектурної діяльності і може стати корисною для студентів архітектурних вузів і архітекторів, бажаючих присвятити себе справі духовного відродження України .

Список література:

1. Слепцов О.С. Архитектура православного храма: От замысла к воплощению / Украинская академия архитектуры, Ки, научно-проектное архитектурное бюро ЛІЦЕНЗІАРХ. – К.: А+С, 2012. – 552 с., ил.
2. Брайчевский М.Ю./ Утверждение христианства на Руси: Пер. с укр./АН УССР. Институт археологии. Киев: Наукова думка, 1989. – 296 с.
3. Бусева-Давыдова И.Л. Представление о символике храма в культуре Древней Руси (по письменным источникам). Архитектурное наследство / отв. ред. И.А.Бондаренко. Вып. 44. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – С. 3-16.
4. Водотика О.Ю. Архитектура православных храмов Украины: історія та сучасність. Монографія. – К.: СПД Коляда О.П. – 2006. – 160 с.
5. Всеобщая история архитектуры / Под общ. ред. Д.Е.Аркина (гл. ред.) и др. Т.2. Книга вторая. Архитектура древнего Рима. – М.: Издательство академии архитектуры СССР, 1948. –435 с.: ил.
6. Всеобщая история архитектуры в 12 т. / Гл. Редкол.: Н.В. Баранов (гл. ред.) и др. Т.2. Архитектура античного мира (Греция и Рим) М.: Издательство литературы по строительству. 1973. – 712 с.
7. Всеобщая история архитектуры в 12 т. / Гл. Редкол.: А.В Власов (гл. ред.) и др. Т.3. Архитектура восточной Европы (Средние века)– Л.-М.: Издательство литературы по строительству, 1966. – 686 с.
8. Всеобщая история архитектуры в 12 т. / Гл. Редкол.: Н.Д.Колли (гл. ред.) и др. Т.4. Архитектура западной Европы (Средние века). – Л.-М.: Издательство литературы по строительству, 1966. – 694 с.
- 9.Геврик.Т./Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Видання четверте.(Український музей, Нью-Йорк). - Нью-Йорк-Київ,1991. – 64 с.
10. Головащенко С. Історія Християнства/ Курс лекцій. - Київ.: Либідь, 1999. - 349 с.
11. Гончар О. Собор: Роман. Пер. с укр. – М.: Советский писатель, 1988. – 272 с.
12. Грабарь И. История русского искусства. Т. 2. Архитектура. До-петровская эпоха. М.: Изд. И.Кнебеля, 1910. – 480 с.
13. Дворкин А./ Очерки по истории вселенской православной церкви//Курс лекцій. Издательство братства во имя князя Александра Невского.Нижний Новгород, 2005.: - 924 с.

14. Донини А. / У истоков христианства (от зарождения до Юстиниана): Пер. с итал.- М.: Политиздат, 1979. – 341 с.
15. Искусство стран и народов мира./ Краткая художественная энциклопедия, т.1. М.: Советская энциклопедия, 1962. - С. 388.
16. Історія Православної церкви в Україні./ Збірка наукових праць. Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України.: Київ – Четверта хвиля, 1997. - 297 с.

Аннотация

В статье описано материал, рассмотрены в книге «Архитектура православного храма: от замысла к воплощению» и изложены основные и ключевые моменты каждой из частей книги.

Ключевые слова: церковь, православный храм,, храмостроения, архитектурно-художественный образ храма.

Abstract

This article describes the material covered in the book "The Orthodox Church Architecture: From the conception to the implementation" and set out the basic and key aspects of each of the book's parts.

Keywords: church, orthodox church, construction of the church, architectural and artistic image of the temple.